

Мс Дејан Д. АНТИЋ
Филозофски факултет
Универзитет у Нишу

УДК 1(091)“11/14“
21/29
- стручни рад -

ТЕОЛОШКА КОНЦЕПЦИЈА ИСТОРИЈЕ БЛАЖЕНОГ АВГУСТИНА*

Сажетак: *Крај IV века нове ере представља период коначне победе хришћанства у грчко-римском свету и почетак вредносне преоријентације са „космоса“ и рационалног „логоса“ на „Бога“ и „веру“.* Мислиоци тога времена који су уједно били савременици пропасту античке ере и рађања социјалних институција средњовековног друштва пружили су мањи или већи научни допринос поменутиим вредносним променама. Посебно место међу њима заузима Аурелије Августин или блажени Августин, као први хришћански мислилац на Западу који је поставио темеље новом универзуму са новим темама, проблемима, мишљењима, идејама, језиком, а у чијем средишту су били „вера“ и сам „Бог“. У овом раду говоримо о Августиновом тумачењу прошлости и вршимо анализу његовог теолошког, односно библијског разумевања историје насупрот цикличном тумачењу које се везује за период антике. Осим тога, говоримо и о ставовима које је Августин Хипонски имао по питању историјске улоге државе и њеног значаја као земаљске творевине.

Кључне речи: *филозофија историје, Бог, блажени Августин, средњи век, теологија.*

Под историјом подразумевамо друштвено-хуманистичку науку која се бави проучавањем и истраживањем прошлости. Као и свака друга друштвена наука, и историја, њена сврсисходност и функција, била је подложна утицају различитих идеолошких, политичких и социјалних струја у друштвеном поретку. Па ипак, можда су најдубљу анализу и објашњење улоге историје дали научници и мислиоци који су се бавили филозофијом историје као посебном студијом људске прошлости и покушаја њеног записивања и представљања. Они су веровали да се у анализи људске прошлости могу пронаћи законитости и општа правила на основу којих се гради историја човечанства.

Пригодна питања о улози историје у људском друштву, поред античких, поставили су и средњовековни мислиоци. Како је свака епоха у прошлости цивилизације имала своје културноисторијске специфичности,

---

*Рад је урађен у оквиру пројекта *Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција (179074)*, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

тако је и средњи век био период у којем је Бог постао владалац неба и земље, основна духовна преокупација људи и кључна мисаона категорија. Бог је сматран најреалнијим бићем док је наука о њему, теологија, била важна дисциплина (Милосављевић 2002: 8). У складу са таквим стањем ствари у средњовековном друштву, управо су теолози били ти који су започели тумачење улоге историје и допринели изградњи њене теолошке концепције. Иако је један од општих стереотипа везан за науку средњег века тај да је све било подређено теологији и Богу, теолошка дисциплина и хришћански мислиоци тога времена ипак су својим учењем дефинисали посебност и важност улоге историје кроз векове (Ристић-Горгиев 2011: 19). На њихова учења касније ће се надовезати и многи савремени мислиоци који су историју својих народа посматрали кроз призму вере и побожности, сматрајући да су историјски процеси и збивања у многоме зависила од воље Божије.

Блажени Августин и његово тумачење историје и државе

Аурелије Августин или Августин Хипонски био је један од светих очева Западне цркве, истакнути средњовековни филозоф и мислилац. Пореклом је из Африке. Рођен је 354. године у месту Тагаста на северу афричког континента (Антоновић 2009: 42-43). Родитељи му нису били у истој вери. Његова мајка била је хришћанка, а отац паганин. Након студија у Картагини био је присталица манихејског учења, да би у 33. години свог живота одлучио да приступи хришћанској вери. Крштен је у месту Милану, чиме је закорачио у свет хришћана. Неколико година касније постао је свештеник, а убрзо након тога био је рукоположен у чин епископа града Хипона на северу Африке. На епископском трону провео је остатак свог живота, од 396. године када је постављен све до 430. године када се упокојио. Отуда још и име Августин Хипонски (Расел 1998: 320).

Обзиром да се пред крај IV века, у време коначне победе хришћанства у грчко-римском свету, преоријентација са „космоса“ и рационалног „логоса“ на „Бога“ и „веру“ већ завршила, важно је нагласити да су сви мислиоци пре Аурелија Августина, који су били савременици пропасти античке ере и рађања социјалних институција средњовековног друштва, дали мањи или већи научни допринос таквим епохалним променама. Ипак, Аурелије Августин или блажени Августин био је први хришћански мислилац на Западу који је поставио темеље новом универзуму са новим темама, проблемима, мишљењима, идејама, језиком, а у чијем средишту су били „вера“ и сам „Бог“. Блажени Августин је западној цивилизацији представио свеобухватни поглед на свет који се временом искристалисао у прави путоказ Запада, све негде до XIII века и тренутка када су почели да се појављују мислиоци који су могли да парирају Августиновом ауторитету. Мисао блаженог Августина постала је узор или образац према којем су се управљали средњовековни филозофи и теолози. И уколико би нечији став или учење више одступало од гледишта и полазишта Августинових мисли,

то би значило да тај мислилац није на прави начин спознао дух његових дела или је извлачио закључке који нису сагласни томе духу. Дакле, постојао је такмичарски дух средњовековних теолога у томе ко ће од њих на бољи и адекватнији начин следити аутентичност Августинових идеја (Georgijević-Majorov 1982: 186). Оно што је сигурно јесте да је блажени Августин личност која је имала велики утицај у историји западне цивилизације. Писао је против јеретика, тумачио је библијске списе, бавио се богословљем, догматским темама и оставио богату књижевну баштину (Расел 1998: 320-321). Када је реч о филозофији историје као посебној дисциплини, управо блаженог Августина сматрамо њеним зачетником и оснивачем јер је у свом делу „О држави Божијој“ поставио темеље изучавања смисла догађаја из прошлости.

Страшна несрећа која је задесила град Рим 410. године у најезди Визигота оставила је јак утисак на савременике јер је вечни и неуништиви град постао жртва најезде варварских народа (Пеинтер 1997: 36). До тада моћан и славан град Рим поклекао је под налетом готских племена. Да би објаснили разлоге због којих је Рим доживео катастрофу, пагани су одговор тражили у деловању хришћана који су довели до напуштања старих божанстава и непоштовање њихових култова. Док се поштовао Јупитер, Рим је био моћан, а када су га цареви напустили, он више није штитио своје грађане, говорили су пагани. Такве њихове тврдње захтевале су одговор који је и уследио у делу Светог Августина под насловом „De civitate Dei contra paganos“ или дословно преведено „О држави Божијој против пагана“ (Милосављевић 2002: 55). У њему је Августин покушао да надомести и замени класичну теорију људског кретања једном новом теологијом људске историје којом управља Бог. У таквој претпоставци постављена је основа за једно ново августиновско разумевање историје, које је било сасвим другачије од оног познатог код античких мислилаца (Löwith 1990: 200).

Наиме, у антици се сматрало да је историја потчињена неким објективним законима, односно законима цикличности. То би отприлике значило да су се догађаји из прошлости у различитим формама и облицима бесконачно понављали. Међутим, такву филозофију историје допунио је и надоградио управо блажени Августин који је својим делом створио „глобалну теорију историјског процеса“. Треба рећи и то да је појам „процеса“ који је Августин увео био различит од појма „прогреса“ али да се већ под њим подразумевало сврховито кретање историје, што није био случај код античких филозофа и историчара (Милосављевић 2002: 55). Као модел за формирање глобалне теорије, Августину су послужиле библијска историографија и новозаветна указивања о оствареним пророчанствима из Старог завета. Сама помисао на то да су пророчанства мудраца после много векова ипак остварива у одређеним роковима, стварала је утисак да је историја, и поред свих специфичности својих догађаја, у начелу предсказива, те на основу тога осмишљена тј. испуњена смислом. У Библији је пронађен одговор у погледу осмишљености историје. Све је имало неки божански карактер, промисао и провиђење. Осим провиђења, Бог је био

тај који је имао и старатељску улогу над човечанством, али је и човечанство имало свој циљ, а свака историјска епоха имала је своју намену у оквиру остварења тог циља. Анализирајући Библију не може се дефинисати и са сигурношћу утврдити коначан циљ човечанства, али се могу утврдити оцене мисије историје у њему. Та мисија била је спаситељска, искупитељска, исправљачка, поучна и испитна. Блажени Августин је не одричући се ни једног њеног карактера покушавао да доведе до њиховог јединства (Georgijević-Majorov 1982: 333).

У односу на циклично посматрање историје где се догађаји бесконачно понављају, теолошко, односно библијско поимање историје има свој почетак и крај, које по блаженом Августину одређују два догађаја а то су првобитни грех првих људи Адама и Еве и Страшни суд. Све што треба да се догоди у том међупериоду служи реализацији исконског божанског плана (Georgijević-Majorov 1982: 333-334).

Основно питање које је мучило филозофе и историчаре антике о почетку и крају историје према Августину било је решено на тај начин што је почетак историје одређен стварањем света док је њен крај предодређен даном страшног суда који ће се догодити. И не само што је било решено питање почетка и краја историје већ је дат и јасан одговор на пустошење Рима. Сва збивања која су се десила после првобитног греха, па све до визиготског спаљивања престонице Римског царства била су само казна људима због њиховог сагрешења (Милосављевић 2002: 56). Оно што је доживео Рим такође је према Августину била казна због свих неделата, злочина и моралног понирања царства. Ипак, он је у својим списима јасно ставио до знања да је Христос упркос свему спасао оне који су уточиште потражили у хришћанским храмовима. Обраћајући се паганима који су критиковали запостављање паганских божанстава Августин је написао: *„Тако смрти умакоше и многи од оних што сада оцрњују хришћанство, Христу у заслугу приписујући зла што их је град Рим претрпео. Али насупрот томе требало би да хришћанству у заслугу припишу то што су их крвожедни варвари супротно ратном обичају, због Христовог имена поштедели повсуда или пак у големим светињама посвећеним Христовом имену – светињама одабраним да приме велико мноштво на све већу славу божјег милосрђа. Многи од оних које управо гледаш како дрско и бестидно нападају и вређају Христове слуге, не би умукли овој пустоши и помору да се нису издавали за Христове слуге.“* (Augustin 2004: 34-35).

Према блаженом Августину, хришћани који су били жртве пљачки и упада Гота немају разлога да се жале јер ће исти ти Готи касније, када буду дошли пред Страшни суд испаштати због својих грехова. Са друге стране, оно што су хришћани пропатили за време похаре Рима претвориће се ако буду племенити и морални у духовну узвишеност. Њихова несахрањена тела не значе ништа јер ни време ни звери не могу да спрече васкрснуће тела и живот вечни. Када је у питању сам Рим, он пролази кроз патњу и страдања јер су многа поглавља његовог постојања била наопака и прожета гресима, сматрао је Августин (Расел 1998: 330).

Осим што је историјско кретање разумео као процес супротан вечном кружењу, он је сматрао и да то кретање води ка неком одређеном циљу. Приликом напредовања ка циљу потребно је проћи неке етапе, периоде или еоне. Према Августину у библијској историји постоји шест раздобља и то: прво од Адама до потопа, друго од потопа до Аврама, треће од Аврама до Давида, четврто од Давида до вавилонског ропства, пето од вавилонског ропства до Христовог рођења и шесто од рођења Христа до страшног суда. Ова раздобља одговарају и добима људског живота на следећи начин. Прво и друго одговарају детињству, треће младости, четврто младићком добу, пето зрелом добу и шесто старости. Стварање оваквих хронолошких раздобља није претерано утицало на самог Августина да се бави историјском хронологијом већ је он сву своју пажњу ипак посветио тумачењу логоса историје и утврђивању реда и смисла у привидно случајним историјским збивањима (Милосављевић 2002: 57).

У средњем веку није било правога настављача Августинових погледа на историју. Међутим, његов утицај на мислиоце тога доба био је огроман. „Схему историјског процеса и методологију историјских појава од њега су практично прихватили сви средњовековни историчари. Мрачну слику Римског царства, које креће у пропаст и које се заплело у гресима и пороцима представља Августинов ученик Орозије у својих седам књига Историје против пагана“ (Georgijević-Majakov 1982: 342).

Након пропасти Рима, чији је био сведок, Августин са земаљске пролазне државе пажњу посвећује држави Божјој. Његов циљ био је да докаже како пагански богови нису могли за разлику од правога Бога да правилно управљају државом. Он је јасно приказивао разлику између земаљске и небеске државе (*civitas terrena* и *civitas Dei*). По њему, земаљска држава је славила саму себе док је небеска сву славу приносила Богу. Док су за прву били карактеристични: охолост и честољубље, за другу су карактеристични смерност, покорност и спремност на жртву. У земаљској држави све је било потчињено страсти владања, потреби за господарењем и покоравањем, а у небеској су људи помагали једни другима из љубави. На крају, земаљска је држава до времена док је небеска вечита (Милосављевић 2002: 59-60). Тим поводом Августин каже: „Земаљска држава неће вечно трајати, јер једном осуђена коначном казном, више неће бити држава“ (Augustin 2004: 588).

Према блаженом Августину, пример божијег града био је град Јерусалим, док је насупрот томе пример земаљског града био Вавилон. Ове примере треба схватити фигуративно јер су они имали много веће духовно него ли физичко значење. Коплстон је у својој *Историји филозофије* покушао да разјасни то на следећи начин: „Идеје божанског и земаљског града су моралне и духовне идеје, њихов садржај се не поклапа у потпуности са њеном стварном институцијом. На пример, човек може бити хришћанин и припадати цркви, али ако је начело његовог понашања самољубље а не љубав према Богу, он духовно и морално припада граду Вави-

лону. Напротив, ако се неки државни службеник управља у свом понашању вођен љубављу према Богу, ако следи правду и милосрђе, он духовно и морално припада граду Јерусалиму (Koplston 1989: 92).

Блажени Августин још дефинише и само друштво као „мноштво рационалних створења удружених заједничким договором о стварима које уживају. Ако су ствари око којих је начињен договор по природи добре, онда би и само друштво требало да буде добро, али ако су ствари око којих је постигнута друштвена сагласност лоше, и само друштво ће бити лоше (Koplston 1989: 92). Када је у питању човечанство, према Августиновом учењу њега чине две категорије људи. У прву спадају сви они који функционишу према људским правилима и стандардима, док су у другој они који живе у сагласности са божјом вољом. Како се унапред не зна којој категорији који људи припадају, јер они живе умрежени и измешани, до тог сазнања доћи ће се оног дана када се буде догодио страشان суд (Милосављевић 2002: 60).

Велики значај поред тумачења човечанства имају и Августинове идеје о миру и ропству. Он посебно истиче важност мира, због чега тврди да је управо мир циљ свих ратова, и отворено изједначава жељу за миром са жељом за животом, премда сматра да је чврст мир недостижан. Та недостижност произилази из претпоставке да су све историјске заједнице као разбојничке дружине стално у међусобном сукобу. Са друге стране, не одбацује постојање ропства које третира као казну, последицу првобитног греха. Према њему, ропство је оправдано као одговор на почињене грехе и трајаће све док не дође до страшног суда, односно до краја шестог историјског раздобља према постављеној периодизацији (Милосављевић 2002: 60-61).

Што се тиче саме државе, Августин је њу посматрао као природну па чак и божанску институцију. О томе сведочи и наслов његовог дела „О држави Божјој“. Истицао је постојање идеалне државе и оне земаљске, емпиријске државе у историји човечанства. Јасно је постављао разлику међу њима, као и код упоређивања Јерусалима и Вавилона. Свестан широких размера присиле и угњетавања људи који су живели у држави, имао је потребу да бар мало утеша хришћане, становнике сада нове хришћанске империје. Због тога је истицао пролазни карактер државне власти, коју Бог дозвољава не би ли поправио човека у његовом моралном паду (Georgijević-Majrovic 1982: 339).

Осим постојања државне власти истицао је потребу поштовања јеванђелске максиме: „Богу Божје цару цареве“. Да би се одржала праведност потребно је било очувати поредак добара и вредности. Управо због тога држава и црква према Августину треба да постоје заједно али не спојено. Ипак, идеја која је доносила одвојено и независно постојање духовне и световне власти значила је за њега само као регулативни принцип, јер се у самом темељу Августинове концепције подељености власти сакривала могућност њеног преображаја у теократију – потчињеност световног духовноме, што је и логично ако сагледамо историјске околности у којима

настаје његово дело. У епохи његовог деловања црква је победила римску државу, али та држава још није претворена у теократску. Царство за њега представља привремено пристаниште за цркву. Он се према империји односио као према једној пролазној и привременој земаљској творевини. Није јој придавао некакав посебан значај и отуда онакво његово схватање пљачкања Рима од стране Гота, без патетике и превеликог трагизма. Тај догађај по њему био је законити резултат историјског развика (Georgijevič-Majgorov 1982: 340-341).

Закључак

На основу приложеног можемо констатовати да је блажени Августин или Августин Хипонски први западни мислилац који је превазишао оквири античког тумачења историје о непрестаном или цикличном понављању догађаја из прошлости и поставио темеље једном новом систему тумачења који је подразумевао да су сви догађаји јасно осмишљени и библијски одређени. На тај начин он је историјској науци дао смисао. Осим тога и сама Августинова периодизација библијске повести у шест периода: од Адама до потопа, од потопа до Аврама, од Аврама до Давида, од Давида до вавилонског ропства, од вавилонског ропства до Христовог рођења и од Христовог рођења до страшног суда, омеђила је и дефинисала почетак и крај историје, што је за епоху у којој је Августин живео представљало један револуционарни тренутак и сасвим нови поглед на свет. Утицај дела и промишљања блаженог Августина на токове западног хришћанства био је огроман. Потпуно је немогуће схватити западну културу на прагу модерног доба ако се на прави начин не сагледа дело и рад епископа из Хипона. Осим тога што се у својим делима бавио свим великим теолошким проблемима: догматиком, моралом, испосништвом, мистиком, он је у свом делу „О држави Божјој“ поставио основе теолошке концепције историје. Све важне историјске догађаје анализирао је са теолошког аспекта и потрудио се да подари нову димензију њиховом значењу. На тај начин и пљачка Рима од стране готских племена и све остале појаве које су карактерисале људску прошлост од првог греха па до краја античког периода и почетка средњовековне ере добили су ново рухо прожето Божјом промисли и његовом вољом. Све негативне стране прошлости биле су последица опадања морала и духовног понирања људи, док је позитивна страна била награда Божја човечанству. Пример који би омогућио разумевање таквог тумачења историје према Августину представљала су два града. Небески град Јерусалим и земаљски град Вавилон. Дело „О држави Божјој“ било је за сваког хришћанина значајан покушај да се продре у дубину натприродног смисла историје. И оно је вековима представљало полазну основу свим западним хришћанским мислиоцима и теолозима на путу ка разумевању значаја и улоге прошлости. Због тога са правом можемо рећи да Аурелије Августин представља једног од најзначајнијих филозофа историје средњовековног запада.

Литература

1. Антоновић, М. (2009). *Наративни извори за историју Европе*. Београд: Утопија.
2. Augustin, A. (2004). *Država Božja*. Podgorica: CID.
3. Georgijević, Majorov, G. (1982). *Formiranje srednjovekovne filozofije*. Београд: Grafos.
4. Löwith, K. (1990). *Svjetska povijest i događanje spasa*. Zagreb: A. Cesarec.
5. Koplston, F. (1989). *Istorija filozofije*. Београд: Bigz.
6. Милосављевић, Љ. (2002). *Средњовековна мисао о друштву*. Ниш: Филозофски факултет Ниш.
7. Пеинтер, С. (1997). *Историја средњег века (284-1500)*. Београд: Слио.
8. Расел, Б. (1998). *Историја западне филозофије*. Београд: Народна књига.
9. Ристић, Горгиев, С. (2011). *Филозофија у раном средњем веку*. Ниш: Филозофски факултет Ниш.

Ms Dejan D. Antić

ST. AUGUSTINE'S THEOLOGICAL CONCEPT OF HISTORY

Summary: *The terminus of the 4th century AD represents the period of the final victory of Christianity throughout the Hellenic and Roman world, as well as the value realignment from “cosmos” and the rational “logos” to “God” and “faith”. The philosophers of the period, who were simultaneously the contemporaries of the downfall of antic beliefs and of the advent of medieval society’s institutions, offered a more or less significant contribution to the aforementioned realignment. Aurelius Augustine, also known as St. Augustine, holds a special position among them, as he was the first Western philosopher to lay the foundation of the new universe with new topics, problems, opinions, ideas, and language, all of which had “faith” and “God” as their center. This paper focuses on Augustine’s interpretation of the past, and it analyzes his theological, i.e. Biblical, understanding of history as opposed to the antic understanding of the term. Moreover, the paper focuses on the attitudes of St. Augustine of Hippo towards the role of the state in history, as well as its significance in terms of being a secular construct.*

Key words: *philosophy of history, the God, St. Augustine, middle ages, theology.*

Примљено: 6. 5. 2014. године.
Одобрено за штампу: 5. 12. 2014. године.